

Inleiding

Author(s)

Majoor, Stan; Morel, Marie

Publication date

2017

Document Version

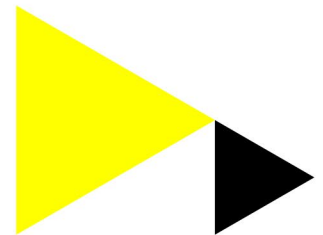
Final published version

Published in

Laboratorium Amsterdam

[Link to publication](#)**Citation for published version (APA):**

Majoor, S., & Morel, M. (2017). Inleiding. In S. Majoor, M. Morel, A. Straathof, F. Suurenbroek, & W. van Winden (Eds.), *Laboratorium Amsterdam: werken, leren, reflecteren* (pp. 11-18).

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

LABORATORIUM

AMSTERDAM

WERKEN

LEREN

REFLECTEREN

Redactie

Stan Majoor, Marie Morel,
Alex Straathof,
Frank Suurenbroek & Willem van Winden

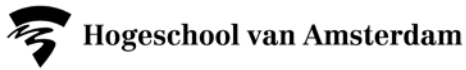
Uitgeverij THOTH Bussum

LABORATORIUM
AMSTERDAM

WERKEN

LEREN

REFLECTEREN

© 2017 De auteurs en Uitgeverij THOTH,
Nieuwe 's-Gravelandseweg 3, 1405 HH Bussum
WWW.THOTH.NL

Redactie

Stan Majoor, Marie Morel, Alex Straathof,
Frank Suurenbroek & Willem van Winden

Eindredactie

Hugo Jetten

Boekverzorging

René van der Vooren

Druk- & bindwerk

Drukkerij Wilco, Amersfoort

ISBN 978 90 6868 736 1

STAN MAJOR
MARIE MOREL

INLEIDING

Steden staan wereldwijd in de belangstelling als experimenteer-ruimten. De uitdagingen die ze aan moeten gaan zijn complex, divers en hardnekkig: hoe houden we buurten en wijken leefbaar? Hoe maken we een transitie naar een daadwerkelijk duurzame economie en samenleving? Hoe integreren we nieuwe groepen stadsbewoners? Deze vragen hebben niet alleen grote complexiteit en taaiheid gemeen, ze vereisen ook dat de energie, kennis en middelen van bewoners, bedrijven, overheden en kennisinstellingen elkaar versterken. Dit boek gaat over hoe de Hogeschool van Amsterdam in haar eigen stad, in co-creatie met de gemeente en vele andere partijen, aan de slag is gegaan met enkele belangrijke maatschappelijke uitdagingen. Het introduceert en analyseert methoden, resultaten, beperkingen en toekomstige verlangens die we in dit proces de afgelopen jaren zijn tegengekomen.

Recent is de aandacht voor steden als belangrijke spelers in maatschappelijke transitie toegenomen.¹ Uiteraard heeft dit te maken met het feit dat steden wereldwijd een grote bevolkingstoename accommoderen. Dit leidt tot grote en urgente sociale, ruimtelijke, ecologische en economische vraagstukken. Juist in een periode van vaak gebrekkige internationale samenwerking, verzwakte natiestaten en een dominantie van multinationale ondernemingen, komen steden op als krachtige ruimtelijke en politieke schaalniveaus om concrete transitie vorm te geven.² Ze profiteren van hun omvang en compactheid. Het zijn plekken waar in nabijheid van bewoners, bedrijven en kennisinstellingen energie kan worden gekoppeld.³

Voetgangersstromen bij het Victoria Hotel tegenover het Centraal Station. De drukte in de binnenstad zorgt voor veel klachten bij bewoners over de leefbaarheid van hun stad.

Dit zien we in Nederland terug wanneer de (niet-gekozen) burgemeesters van grote steden zich op informele EU-bijeenkomsten, in netwerken als de G32 (38 grote en middelgrote gemeenten) en in de pers roeren als zelfbewuste pragmatische probleemoplossers. Decentralisatie van verantwoordelijkheden in sociaal en ruimtelijk beleid heeft de speelruimte van deze steden de afgelopen jaren ook daadwerkelijk vergroot. Kim Putters spreekt in dit verband over de overgang van de verzorgingsstaat naar de verzorgingsstad, waarbij een belangrijke onzekerheid is dat de wetgevende kracht en financiële middelen nog vooral bij de rijksoverheid liggen.⁴

De hernieuwde aandacht voor de stad als locatie voor belangrijke maatschappelijke transformaties is problematisch. Enerzijds zijn er belangrijke vraagtekens te zetten bij het oplossend vermogen van het lokale schaalniveau, juist in een tijd van toenemende internationale afhankelijkheden in de economie.⁵ Anderzijds is de stad niet alleen een succesverhaal waar mensen de mogelijkheden hebben zich te ontwikkelen en samen maatschappelijke transitie vorm te geven. Steden zijn motoren van sociale vooruitgang en economische groei, maar ook plekken waar economische ongelijkheid toeneemt en belangrijke spanningen kunnen ontstaan.⁶ Het zijn deze sociale, economische en ruimtelijke ontwikkelingen, in combinatie met een noodzakelijke transformatie naar een duurzame economie, die de belangrijkste stedelijke uitdagingen voor de komende decennia vormen. Hieraan werken vereist veel meer dan technologische innovatie of geld alleen. Het vraagt een kritisch debat over de ontwikkelingsrichting van de stad en de keuzen die daarbij gemaakt moeten worden. Er moeten nieuwe vormen van kennis ontwikkeld worden en samenwerking tussen heel diverse partijen moet gestimuleerd worden. Er zullen weinig pasklare oplossingen op de plank liggen. Op het niveau van buurten, wijken en de stad zal geëxperimenteerd moeten worden met nieuwe oplossingsrichtingen om aan deze transformatie te werken.⁷

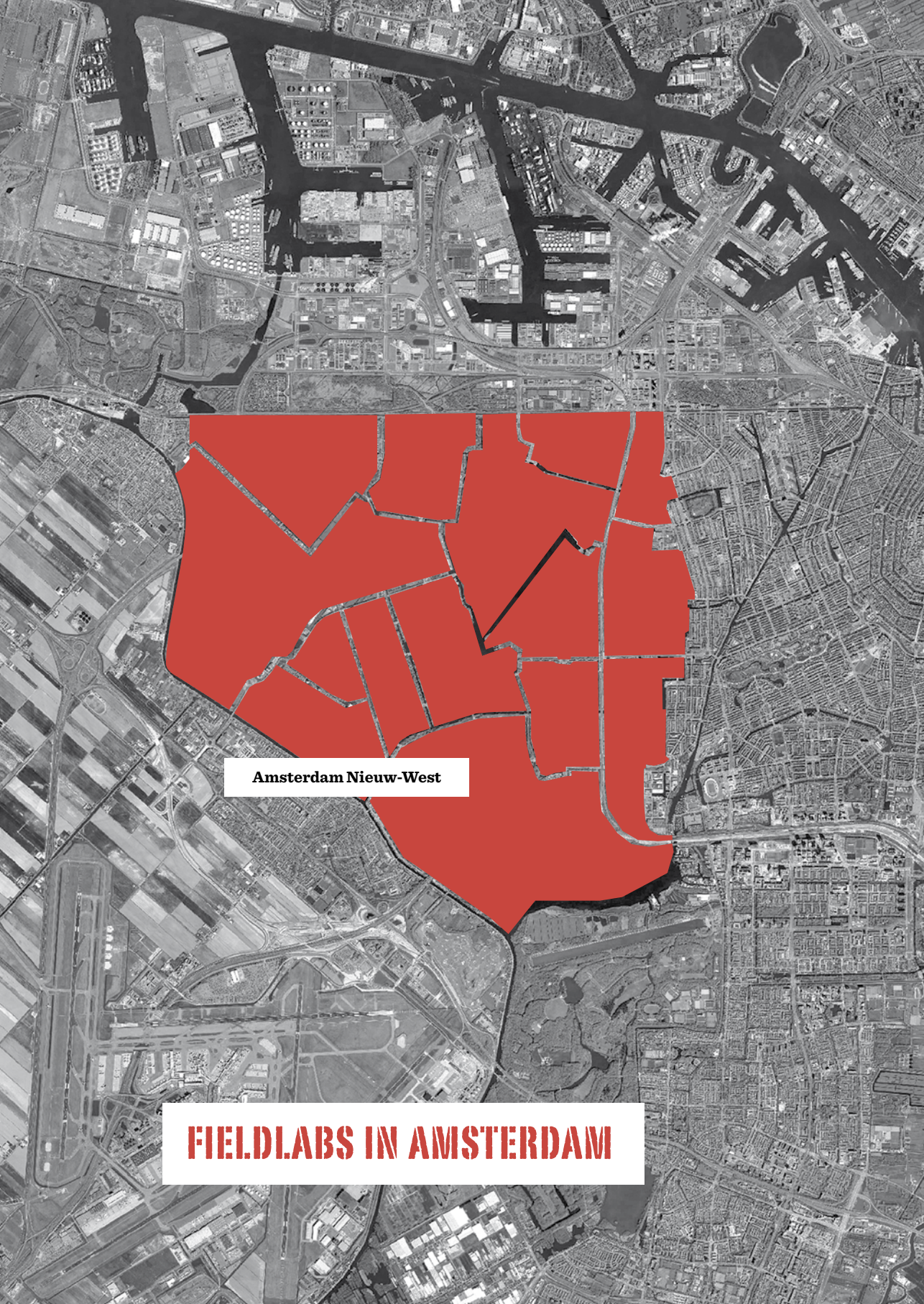
Amsterdam als stedelijk lab Amsterdam is een compacte eigenzinnige stad met een hoge concentratie van kennisinstellingen en innovatieve bedrijvigheid. De forse uitdagingen aangaande sociale vraagstukken, duurzaamheidsambities en ruimtelijke groei maken Amsterdam de geijkte plek om maatschappelijke innovaties te bevorderen. Na een periode van stagnatie en economische teruggang rond 2010 kenmerkt de stad zich recentelijk door een sterke groei.⁸ De gemeente heeft een ambitieus plan voor vijftigduizend nieuwe woningen voor de komende tien jaar. De drukte van het toerisme zorgt ondertussen in het centrum van de stad voor leefbaarheidsproblemen, terwijl door processen van gentrificatie en opwaardering de betaalbaarheid van woningen een groot probleem is.⁹ De arbeidsmarkt polariseert met goed betalende banen voor creatieve kenniswerkers aan de bovenkant, terwijl andere groepen tegelijkertijd in slecht onzeker

werk zitten met weinig perspectief. Hardnekkige sociale en economische problemen concentreren zich steeds meer in gesegregerde stukken stad, veelal aan de randen. Net als in de rest van Nederland is de noodzakelijke duurzaamheidstransitie nog nauwelijks op gang gekomen, ondanks veel goede intenties.

De gemeentelijke overheid is de afgelopen jaren verwickeld geraakt in een complex proces van reorganisatie om af te slanken en meer ‘gebiedsgericht’ te gaan opereren. Lokaal werkende stadsdelen zijn echter afgeschaft als aparte politieke organen om tot betere afstemming binnen de stad te komen. Juist in het afgelopen decennium is er — in bepaalde buurten — een sterke opkomst zichtbaar van lokale initiatieven van actieve buurtbewoners en semi-professionals op het gebied van het beheer van openbare ruimten of het runnen van gemeenschapsvoorzieningen.¹⁰ Hoe een overheid tot effectief lokaal beleid komt dat meebeweegt met deze energie is voor de gemeente een belangrijk vraagstuk.

Een fieldlab Zogeheten *urban living labs* komen wereldwijd op als omgevingen waarin dergelijke nieuwe aanpakken rond grootstedelijke vraagstukken kunnen worden vormgegeven en uitgetoet. ¹¹ Hoewel een laboratorium al gauw doet denken aan een afgeschermd ruimte, witte jassen en controleerbare variabelen, is het kenmerkende van deze labs juist dat ze gesitueerd zijn in een bestaande en complexe werkelijkheid. Hoewel er een variëteit aan labs bestaat, zijn er enkele belangrijke gemeenschappelijke kenmerken. Door problemen op het lokale niveau te benaderen, wordt het mogelijk om context-specifiek te werken. Daarbij is de participatie en betrokkenheid van direct belanghebbenden in living labs essentieel: maatschappelijke instellingen, overheden, bedrijven en burgers brengen waarden, belangen en behoeften in. Kennisinstellingen spelen een belangrijke rol om gemeenschappelijke leerprocessen te organiseren. Want juist omdat oplossingen nog niet vaststaan, is experimenteren daarmee en reflectie daarop nodig.¹²

In Amsterdam is de Hogeschool van Amsterdam, in het speerpunt Urban Management, een drietal van deze urban living labs gestart in nauwe samenwerking met de gemeente Amsterdam. Deze zijn *fieldlabs* genoemd. Hier proberen wij op lokaal niveau vernieuwende aanpakken voor grootstedelijke problematiek vorm te geven. Een innovatieve en multidisciplinaire aanpak staat centraal. Een belangrijk doel van de labs is om via individuele projecten en aanpakken een verandering van bestaande governance (coördinatie)-structuren in gang te zetten.¹³ Er wordt geprobeerd kennis te ontwikkelen en praktijken te veranderen *met* belanghebbenden en niet *over* of *voor* hen. Maar hoe doe je dat? Welke ervaringen hebben we tot nu toe? Wat is de kracht en welke valkuilen komen we tegen? Dit boek is een kritische beschouwing op onze fieldlabs. Waarom en voor

Amsterdam Nieuw-West

FIELD.LABS IN AMSTERDAM

Amsterdam-Oost

Amsterdam-Zuidoost

wie zijn we eigenlijk op zoek naar nieuwe interventies? Komen deze voort uit de leefwereld van bewoners of uit een beleidsdrang? En hoe kun je innovatie op lokale schaal voor de hele stad relevant maken?

Leeswijzer Het boek heeft zowel een methodische als een inhoudelijke lijn. Enerzijds laten we zien hoe de fieldlabs zijn opgezet en wat het betekent om in en met fieldlabs te werken. Anderzijds laten we zien welke lessen kunnen worden getrokken uit de verschillende fieldlab-projecten. In deel I, *Labs*, geeft Robin Hambleton na deze inleiding zijn perspectief op het belang van leiderschap in lokale innovatie. Daarna volgt het hoofdstuk 'Sociale innovatie in de stad' met een theoretische verkenning naar sociale innovatie, de achterliggende doelstelling van de fieldlabs. Deel II, *Werken*, bevat een leidraad voor de fieldlab-methodiek waarmee praktische kennis over en ervaringen met de methode en organisatie van een fieldlab overdraagbaar worden gemaakt. Deze methodiek vormt de basis voor de totstandkoming van verschillende fieldlab-projecten die in de rest van het boek centraal staan.

In deel III, *Leren*, presenteren we negen van deze onderzoeks- en interventieprojecten waarin vorm wordt gegeven aan nieuwe werkwijzen en verhoudingen bij verschillende hardnekkige stedelijke vraagstukken. De onderwerpen variëren van laaggeletterdheid in stadsdeel Nieuw-West tot klimaatadaptatie in de Watergraafsmeer in stadsdeel Oost. Dit deel is onderverdeeld in drie thema's die de verschillende kernwaarden van de fieldlab-methodiek illustreren. Bij het *Creëren van leeromgevingen* staat de veelvormigheid van lokale leeromgevingen rondom maatschappelijke vraagstukken centraal en hoe deze actief geconstrueerd kunnen worden. In *Participatie van belanghebbende partijen* ligt de nadruk op het feit dat probleem eigenaren niet alleen als onderzoeksobject moeten worden beschouwd, maar juist als handelende partij opereren. Onder *Nieuwe verhoudingen en rolverschuivingen* wordt getoond dat de aanpak van de opgaven nieuwe vormen van samenwerking en het doorbreken van bestaande structuren vereist.

In deel IV, *Reflecteren*, delen drie fieldlab-coördinatoren hun reflecties op het werken in fieldlabs. Daarbij staan de concepten vertrouwen, taal en vraagsturing centraal vanuit methodische en praktische ervaringen. Tot slot worden in deel V, *Conclusie*, lessen getrokken uit de stedelijke innovatie en over de rol, mogelijkheden en beperkingen van stedelijke fieldlabs.